

Məktəblilərin mənəvi inkişafında şifahi xalq ədəbiyyatı örnəklərinin rolu və onun tədrisi

Çinarə Rzayeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, böyük elmi işçi, AMEA Naxçıvan Bölməsi.

E-mail: cinarerzayeva@yahoo.com.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0655-9342>

Xülasə. Məqalədə ibtidai siniflərdə folklor nümunələrinin tədrisinə verilən önəm və onların yaxşı mənimsəməsi üçün müasir təlim metod və üsullardan necə istifadə edilməsi araşdırılmışdır. Burada həm laylaların, həm tapmacaların, həm də nağılların tədrisi önə çəkilmişdir. Laylalar analar tərəfindən, digər janrlar isə əsasən müəllimlər tərəfindən uşaqlara mənimsədilir. Uşaqların mənəvi zənginliyinin artmasında, onların mükəmməl fərd kimi böyüməsində nağılların roluna da nəzər salınmışdır. Bir çox təhlillər aparılaraq nağılların mənəvi əhəmiyyəti, tərbiyəvi cəhəti araşdırıldı. Tədqiqatlar zamanı bir daha əmin olundu ki, nağılların uşaqların həyatındakı rolu danılmazdır. Həmçinin, məqalədə folklor nümunələrinin uşağın milli ruhda böyüməsinə, hərtərəfli inkişafına, yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşmasına göstərdiyi xüsusi təsiri də qeyd olunmuşdur.

Açar sözlər: Folklor, laylalar, nağıl, tapmaca, müəllim, uşaq.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.58>

Məqaləyə istinad: Rzayeva Ç. (2019) *Məktəblilərin mənəvi inkişafında şifahi xalq ədəbiyyatı örnəklərinin rolu və onun tədrisi*. «Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi». № 3-4 (261-262), səh. 79–88

Məqalə tarixəsi: Göndərilib – 23.09.2019; Qəbul edilib – 11.10.2019

Azərbaycan folkloru çox zəngindir. Bu zənginliyin tərkibində uşaq folkloru mühüm yer tutur. Folklor nümunələrinin əksəriyyəti xüsusi olaraq uşaqlar üçün yaradılmışdır. «Uşaqlar bizim gələcəyimizdir. Gələcəyimizi nə cür tərbiyə edəcəyiksə, böyüdəcəyiksə, ölkəmizin, millətimizin, dövlətimizin gələcəyi bundan asılı olacaqdır» (Heydər Əliyev). Uşaqlar həqiqətən də bizim gələcəyimizin təminatçısıdır. Buna görə də uşaqlar hər zaman diqqətdə saxlanılmalı, düzgün böyüdülməlidir.

Qeyd etməliyik ki, Azərbaycan xalqının həyat fəlsəfəsini, yaşam tərzini təsdiq

edən elə folklor nümunələri vardır ki, onlar var olduğu andan bu günə qədər dilimizi, ədəbiyyatımızı, ən əsası isə ruhumuzu işıqlandırmışdır. Bu ədəbiyyat analarımızın laylası, alqışı, arzusu, atalarımızın sözü, nənələrimizin nağılı, oxşamaları, əzizləmələri və babalarımızın dastanı ilə qəlblərimizə hopur. Folklor janrlarının uzunömürlü olmasının əsas səbəbi onların mükəmməlliyi və xalq tərəfindən sevilməsidir. Digər səbəblərindən biri də folklor materiallarının xalq həyatına bağlılığı və obrazlı söz və ifadələrin zənginliyidir. Ulularımızın dilindən süzülüb gələn bu dəyərli xəzinəni qorumaq, ondan düzgün və yerli-yerində istifadə etmək də hər birimizin mənəvi borcudur.

Xalqın aynası olan folklor janrlarını uşaqlara mənimsətmək, onlarda bu elmə qarşı maraq və həvəs yaratmaq da evdə valideynlərin, məktəbdə isə müəllimlərin üzərinə düşür.

Uşaqlar ana dilinin zənginliyini, zərifliyini, incəliyini, saflığını və gözəlliyini lap körpəlikdən anlamalıdır. Analar dilin gözəlliyini beşik başında oxuduqları laylalar, bayatılar, əzizləmələr vasitəsilə uşağın ruhuna hopdurur. Anaları tərəfindən körpələrinə oxunan bu həzin nəğmələrdən bir neçəsinə diqqət yetirək.

*Laylay, balam, a laylay,
Şirin dilim, a laylay.
Sən ömrümün gülüsən,
Baxçamın sünbülüsən*

[Naxçıvan folklor antologiyası, III c., 2011].

*Laylay dedim doyunca,
Baş yastığa qoyunca.
Pardaxlan qızıl gülüm,
Bir iyliyim doyunca*

[Naxçıvan folklor antologiyası, I c., 2010].

*Laylay dedim, can dedim,
Yuxudan oyan dedim.
Sən yuxudan duranda,
Canımı qurban dedim.*

*Balam laylay, a laylay,
Körpəm, laylay, a laylay*

[Azərbaycan folklor antologiyası, 2006].

Laylalar, oxşamalar həmçinin beşik nəğmələri də adlandırılır. «Beşik nəğmələrindəki ahəng və ritmlərdə milli düşüncənin ilkin notları vardır. Bu nidalar altında tərbiyələnen körpələr hələ gözünü açmamış, qəhrəmanlıq, saflıq,

doğruculuq, düzgünlük kimi dəyərlər sisteminin sədələri altında böyüyür, bu səslər sistemi uşaq xarakterini formalaşdırır» [Nəbiyev A., Bakı, 2000]. Bir sözlə, uşaq dünyaya göz açan gündən folklor nümunələri ilə qarşılaşır, anaların şirin laylası ilə uyuyur, nənələrin, xalaların, bibilərin həzin mahnısı ilə əzizlənir, onlara xoş gələn duzlu oxşamalarla gülür, yanıltmaclarla dil açır və beləcə həyatda mənəvi nemətlərdən ilk payını alır. Qeyd etdiyimiz hər bir folklor nümunəsi uşağın milli ruhda böyüməsinə xüsusi təsir edir. Beləliklə, uşaqlar yaşa dolduqca folklorun digər nümunələri ilə də tanış olur, onlarla qidalanırlar.

Saf, təmiz ana dilinin öyrənilməsi prosesində məktəbəqədər uşaqların və ibtidai sinif şagirdlərinin intellekt qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi vacib problem kimi diqqəti cəlb edir. İbtidai sinif şagirdlərinin intellekt qabiliyyətlərini, nitq və təfəkkürünü inkişaf etdirən «Ana dili» fənni digər fənlərin öyrənilməsinə də güclü təsir göstərir.

Bu gün təhsilimizin yeniləşməsinə tələb edən mühüm amillərdən biri də fənlərin həddindən artıq çoxalmasıdır. Bu fənlərin tədrisi şagirdlərin dünyagörüşünün artmasına, məntiq baxımından inkişafına hədsiz təsir edir. Uşaqların yaxşı formalaşmasında bu fənlərin tədrisi zamanı folklor nümunələrinin yer almasının da önəmi çoxdur. Folklor həm də uşaqların hərtərəfli inkişafına və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin formalaşmasına böyük töhfə verir. Həmçinin «hər bir folklor nümunəsi estetik zövqün inkişaf etdirilməsinə xidmət göstərir» [Əliyev R., Bakı, 2006]. Bu deyilənlər bir daha sübut edir ki, folklorun tədrisinə önəm verilməlidir.

Uşaq ana dilini öyrənməyə ana laylası ilə başlayır və biz bilirik ki, «laylanın estetik gözəlliyi onun lirizmində, poetikasında, ifadə etdiyi mənəvi dəyərlərlə ölçülür» [Əliyev R., Bakı, 2006]. Bununla yanaşı, uşaqlar paralel olaraq folklorumuzu da öyrənir. Onun beynində, ruhunda vətən sevgisi yaranır və elə də böyüyür. Hətta məktəbəqədərki dövrdə, yəni uşaqlar məktəbə gələnə kimi kifayət qədər şeirlər əzbərləyir, nağıllar öyrənirlər. Bu biliyə malik olan uşaqlar məktəbə böyük bir həvəslə gəlirlər. Amma bəzi hallarda bu həvəsi uşaqlarda inkişaf etdirmək yerinə körpələrin poeziyaya olan marağını konkret bir qəlibə salırıq. Bunun nəticəsi olaraq dünən şeirləri, nağılları, əfsanələri, tapmacaları çox asanlıqla əzbərləyən, öyrənən bir uşaq birdən-birə passivləşir, aktivliyini itirir. Məktəbə qədər uzun-uzadı folklor nümunələrini birnəfəsə deyən balacalar sanki çevrilib başqa uşaq olur. Doğma diyardan – folklor dünyasından, azad bir dünyadan başqa (çərçivələnmiş) bir aləmə düşür. Bunu əksinə inkişaf etdirmək lazımdır. Bu da ibtidai sinif müəllimlərinin üzərinə düşür. Yəni poetikanın əsas xüsusiyyətlərini öyrətmək üçün müəllim özü bir ədəbiyyatşünas kimi onun ən incə xüsusiyyətlərini dərk etməli və ibtidai siniflərdə tədris prosesində folklorla bağlı dərslərin, tapşırıqların yerinə yetirilməsinə ciddi yanaşmalıdır.

İbtidai siniflərdə folkloru şagirdlərə elə mənimsətmək lazımdır ki, şagird keçmişini, folklorunu hər zaman yaddaşında saxlasın. Çünki folklorumuz özü bir

təbriyədir, mənəvi zənginlikdir. Uşaqlara folkloru ilk olaraq laylalarla öyrətməyə başlayırıq. Sonra bu genişlənir, əzizləmələrlə, oxşamalarla, nağıllarla, tapmacalarla və digər folklor nümunələri ilə davam edir. Müəllim şagirdlərə həm folklor nümunələrini, həm folklor oyunlarını öyrətməli, həm də məktəbə qədər öyrəndiklərini təkmilləşdirməlidir. Demək, müəllimin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Müəllim şagirdə folkloru əzbər formada deyil, onu dərk edərək öyrətməklə daha yüksək nəticə əldə edə bilər. İbtidai siniflərdə uşaq folkloruna nə qədər geniş yer verilsə bir o qədər yaxşıdır. Həmçinin, dərstdən sonra sinifdən xaric tapşırıqlarda da folklorun öyrənilməsinə geniş yer ayrılmalıdır. Xalqın keçmişindən bu günə kimi davam edən folklor nümunələri şagirdlərə öyrədilməlidir ki, gələcək nəsillərə də ötürülsün. Müəllim şifahi xalq ədəbiyyatını nə qədər mükəmməl bilsə, şagirdlərə bir o qədər yüksək səviyyədə tədris və təbliğ edə bilər.

Şagirdlərə folklorun dərindən mənimsədilməsinin əsas və yüksək keyfiyyətlərindən biri ondadır ki, sabah uşaq böyüyəndə hər hansısa bir xalqın nümayəndələri Azərbaycan folklor nümunələrini öz adına istifadə etsə, o, onun yanlış olduğunu bilib, buna etiraz edə biləcək.

Folklorun mənimsədilməsinin əsas yollarından biri də əyanilikdir. İndi bütün tam orta məktəblərdə elektron lövhələrdən istifadə imkanları genişdir. Müəllim bu texnologiyalardan istifadə etməklə folklorumuzu şagirdlərin yaddaşında asanlıqla qalacaq şəkildə mənimsədə bilər. Folklor nümunələrinin demək olar ki, çox növü şagirdlərə tədris olunur. Uşaq folkloru janrlarından biri olan tapmacalar daha çox uşaqların diqqətini çəkmiş və onların marağına səbəb olmuşdur. Məsələn, müəllim şagirdlərə tapmacaları tədris edəndə maraqlı əyani vəsait və slaydlar hazırlayaraq şagirdlərin yüksək səviyyədə mənimsəməsinə nail ola bilər. İstər əyani vəsaitlər, istərsə də slaydlar elə hazırlanmalıdır ki, uşaqların tapmacalara marağı artsın. Həmçinin, müəllim uşaqların yaşını və bilik səviyyəsini nəzərə alıb ona uyğun tapmacaları seçməli, onların məntiqini inkişaf etdirməlidir. Deməli, tapmacaları öyrədəndə istər müəllim, istərsə də evdə valideyn tək folklor nümunələri olaraq şagirdlərə mənimsətmir, həm də onların məntiqini inkişaf etdirir. Çünki «tapmaca – insanın zehni qabiliyyətini, ağılının çevikliyini yoxlamaq məqsədilə yaradılan ədəbi janr»dır.¹ Elə tapmacalara aid bir neçə nümunəyə diqqət yetirək.

Bir cüt rəqəmim var;

Yerini dəyişəndə otuz üç artır.

Tap görək hansıdır onlar?

(66 rəqəmidir, tərsinə çevirəndə 99 alınır)

[Naxçıvan folklor antologiyası, I c., 2010]

¹ <https://az.wikipedia.org/wiki/Tapmaca>

*Beş, beş, beş – on beş,
üç – on səkkiz,
iki – iyirmi,
neçə əylər hamısı?*
($5+5+5=15+3=18+2=20$)

[Azərbaycan uşaq folkloru, 2011]

*Bu necə sirrdir,
Görəsən o nədir,
Biri öldürür, biri dirildir.*
(Qışda ağaclar ölür, yazda dirilir)

[Naxçıvan folklor antologiyası, I c., 2010]

Verilən nümunələrin üstünlüyü ondadır ki, burada uşaqlar həm də riyazi təfəkkürlərini işlədirlər.

Bildiyimiz kimi, tapmacalarda çox variantlılıq var. Tədris zamanı bu variantlılıq nəzərə alınsa, bu da uşaqların lüğətinin zənginləşməsində böyük rol oynayacaq. Məsələn:

*Qəndə bənzər, dadı yox,
Göydə gəzər, qanadı yox. (qar)*

[Tapmacalar, 2013]

*Göydən gəlir dərvişlər,
Kürkün yerə sərmişlər.
O qədər oynamışlar
Xurdu-xəşil olmuşlar (qar)*

[Tapmacalar, 2013]

*Dağdan gəlir, dağ kimi,
Ağappaq sazaq kimi,
Sərilir həsir kimi,
Duranda, kəsir kimi (qar)*

Nəlbəki nar giləsi, Ələ gəlməz dənəsi. (qar)²

Belə tapmacalar uşaqların inkişafında bir başqa rol oynayır. Belə ki, fərqli formalarda eyni mənəni verən tapmacalar uşaqlarda söz ehtiyatının artmasında, lüğətlərinin zənginləşməsində xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bir neçə variantda

² <http://azerlit.info/?article=4039&page=8>

verilən belə tapmacalar uşaqların həm omonim, həm də sinonim lüğətinin artmasına da böyük təsir edir. Həm də onları bir çox yöndən düşündürür. Bu da onların məntiqlərinin, təfəkkülərinin inkişafına gətirib çıxarır.

Mövzu dairəsi geniş olan, bir çox sahəni əhatə edən – elm, mətbuat, elmi-texnika, bitkilər, quşlar, heyvandarlıq, yabanı və dənli bitkilər, ərzaq, meyvələr, geyim və bəzək, musiqi alətləri, təbii hadisələr, məişətlə bağlı və s. tapmacaların müsbət keyfiyyətləri çoxdur. On əsas uşaqları müxtəlif sahələrdə düşündürmə xüsusiyyətinə malikdir. Belə ki, müxtəlif sahələri əhatə edən tapmacalar uşaqların bir çox mövzularda biliyə yiyələnmələrinə, geniş düşünmələrinə gətirib çıxarır. Ona görə də tapmacaları istər körpə uşaqlara, istərsə də şagirdlərə öyrədərkən yaş həddini nəzərə alaraq müxtəlif sahələrə uyğun tapmacalar seçilməli, onların geniş düşünmələrinə şərait yaradılmalıdır.

Başqa bir nümunəyə nəzər salaq:

*Quş yuvasından çıxdı,
Geri dönə bilmədi (söz)*

[Tapmacalar, 2004]

Verilən nümunə uşaqlarda təkcə məntiqi, diqqəti, təfəkkürü inkişaf etdirmir. Bunu deyəndə uşaq həm də «söz»ün dəyərini anlayır. Başa düşür ki, ağızdan çıxan söz geri qayıtmaz. Bunun üçün çox düşünməli, sonra danışmalıdır. Burada buna bənzər atalar sözü də xatırlanır. Həmin atalar sözlərinə diqqət yetirək:

*Sözü ağzında bişir, sonra çıxart ³
Ağızdan çıxan söz geri qayıtmaz*

[Atalar sözləri, 2013]

Belə tapmacalarda müəllim bir janr vasitəsilə həm də ikinci bir janrı şagirdlərə mənimsətməmiş olur. Nümunədən də göründüyü kimi, belə tapmacalar nəinki məntiqi və diqqəti inkişaf etdirir, həm də tərbiyəvi əhəmiyyət daşıyır. Burada uşaq başa düşür ki, verilən atalar sözlərinə əməl etsə, yəni düşünüb danışsa, hər zaman xeyir görər.

Uşaqlara, şagirdlərə maraqlı gələn belə tapmacaların sayını istənilən qədər artırmaq olar. Deyilənlərlə yanaşı, məntiqin, təfəkkürün, zehnin inkişaf etdirilməsinə təsir edəcək amillərdən biri də uşaqların özləri hər hansı bir əşyanın, heyvanın, meyvə-tərəvəzin xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən tapmacalar fikirləşməlidirlər. Ya da müəllim və yaxud evdə valideyn hər hansısa bir əşyanın, meyvə-tərəvəzin, elmi-texnikanın adını verir, bununla bağlı tapmacaların hazırlanmasını tələb edir. Uşaqlar çox düşünməli olsalar da öz təfəkkür və ağıllarına

³ https://az.wikiquote.org/wiki/Az%C9%99rbaycan_atalar_s%C3%B6zl%C9%99ri/S%C3%B6z,_s%C3%B6hb%C9%99t_v%C9%99_dan%C4%B1%C5%9F%C4%B1q

uyğun tapmacalar hazırlayacaqlar. Bu da onların məntiqi inkişafında böyük rol oynayacaqdır.

Bir sözlə, «sadə dildə olan, uşaqların idrakını canlandıran, onları tədqiqata sövq edən tapmacalardan istifadə etmək günün tələbləri baxımından faydalıdır».⁴

Laylalar və tapmacalar kimi uşaqların tərbiyəsində mühüm rol oynayan janrlardan biri də nağıllardır. Şifahi xalq ədəbiyyatının epik növünün ən qədim, ən çox yayılmış, çox sevilən və həcmcə ən böyük janrı olan nağıllar uşaqların tərbiyəsində, onların dünyagörüşünün artmasında, vətənpərvər ruhda böyüməsində, xeyirxah əməl sahibi olmasında, bir sözlə, mükəmməl fərd kimi formalaşmasında mühüm yer tutur. Uşaqlara danışılan və ya oxunan nağıllar onlarda müsbət xarakterin formalaşmasına çox böyük təsir edir. Nağıllarda olduğu kimi uşaqlar da dostlarını xilas etmək, onlara yardım əlini uzatmaq, ac olanlara yemək vermək, böyüklərə hörmət, ailənin dəyərini bilmək, vətəni qorumaq və s. kimi müsbət xarakterlərə köklənərək müsbət keyfiyyətlərlə formalaşırlar. Təkcə nağılların uşaqların həyatında göstərdiyi təsiri təhlil etsək, görərik ki, folklorun uşaqların tərbiyəsində xidməti necə də böyükdür. Məhz buna görə də nağılların öyrədilməsinə xüsusi önəm vermək gərəkdir. Nağılları danışarkən nə qədər canlılıq yaratsaq, bir o qədər yüksək nəticə əldə etmiş olarıq. Nağılları öyrədərkən yaxşı olar ki, nağıl qəhrəmanlarının şəkillərini əks etdirən slaydlar hazırlansın. Bununla yanaşı, uşaqların iştirakı ilə nağıl qəhrəmanlarını əks etdirən kiçik səhnəciklər də hazırlamaq olar. Daha da maraq doğurması üçün nağıllarla bağlı suallar hazırlayıb onlara təqdim edilə bilər. Məsələn, suallar bu istiqamətdə ola bilər:

- Nağılın müəllifi sən olsaydın, nağıla hansı adı verərdin? Nəyə görə?
- Nağılın müəllifi sən olsaydın, sonunu necə bitirərdin?
- Sən nağıl qoşsaydın, nələrə diqqət edərdin?
- Nağıldakı qəhrəmana nə demək istərdin? və s.

Bu kimi suallar uşaqların təfəkkürünü daha da inkişaf etdirə bilər.

Qeyd edək ki, nağılların tədrisində yaş həddinin nəzərə alınması mühüm məsələlərdəndir. Elə ona görə də uşaqlara məhəbbət, sevgi nağıllarını deyil, onlara tərbiyəvi əhəmiyyət kəsb edən və vətənə, anaya, insanlara sevgi bəxş edən nağılları və qəhrəmanlıq nağıllarını öyrətmək lazımdır. Nağılların uşaqlara bir çox müsbət təsir göstərən xüsusiyyətlərindən biri onların insanlara qarşı həmişə yaxşı düşüncədə olmaları, yaxşılıq etməyi və hər yaxşılığın nəticəsini görməyi, qəhrəmanlıq göstərən dostlarını pis adamlardan, pis yollardan xilas etməyi, vətənə xainlik edənlərin, vətəndə gözü olanların cavabını vermək, pislərə boyun əyməməyi öyrənməkdir. Həmçinin bunlarla yanaşı, onlarda ailəyə sevgi, mehribançılıq və ailənin, vətənin təsibini saxlamaq kimi hissləri daha da geniş

⁴ http://muallim.edu.az/content/?category=arxiv&issue=03&content_id=44

inkişaf edir. Məsələn: «Ağıllı qoca», «Taxta qılınç», «Yalançı çobanın nağılı», «Yoxsul qoca və vəzir» və s.

Nağıllardan birinin qısa təhlilinə nəzər salaq: «Ağıllı qoca» nağılını oxuyanda ondan nəticə çıxarmamaq mümkün deyil. Çünki nağıl o qədər təsiredicidir ki, adam oxuduqca bir də oxumaq istəyir.

Nağılın süjeti belədir:

Uzaq keçmişlərdə qəddar bir padşah var imiş. Bu şahın qoyduğu qanuna görə, övladlar əldən düşmüş qoca ata-analarını səbətdə əlçatmaz, sıldırım bir qayaya qoyarlarmış. Qəddar şahın qoyduğu bu qanundan heç kəs imtina edə bilməzdi. Günlərin birində İbrahim adlı bir oğlan atasının əldən-ayaqdan düşdüyünü görüb, onu da şahın qoyduğu qanuna uyğun aparıb dağın başına qoymaq istəyir. Amma atasına olan sevgisindən, onun məsləhətli sözlərinin təsirindən atasını orda qoymur, başqa bir qayada gizlədib saxlayır. Gün gəlir, şəhərdə peyda olan əjdahanın yaratdığı susuzluğa çarə tapa bilməyən şah ələcsiz qalıb çarə axtarır. Bunu İbrahim atasına danışır və elə çarəni də ağsaqqal qoca tapır. Şah İbrahimdən bunu necə etdiyini soruşur. İbrahim ona belə cavab verir:

– Şah sağ olsun, bu mənim tədbirim, hünərim deyil. Cavanlar nə qədər ağıllı olsalar da, qocalara, onların müdrik nəsihətlərinə, məsləhətlərinə ehtiyacları var. Biz bütün qocaları göz bəbəyimiz kimi qorumalıyıq. Onları qurda-quşa yem etməməliyik. Bütün insanları xilas edən bu tədbiri mənə öyrədən atam oldu.

Camaat heyərlə qulaq asırdı. Padşah əmr etdi:

– Bu saat qocanı bura gətirin.

O gündən öz əcəlləri ilə ölənə qədər qocalara hörmət və qayğı göstərildi. Qocaların sevinci yerə-göyə sığmırdı.⁵

Bu nağılın tərbiyəvi əhəmiyyəti ondadır ki, uşaqlar anaya, ataya, böyüklərə hörmət və sevgi ilə yanaşmağın, onların məsləhətinin və fikirlərinin önəmli olmasının dəyərini anlayırlar. Nağılın nəinki uşaqlara, hətta böyüklərə müsbət təsiri çoxdur. Nağılı oxuyanda və ya dinləyəndə hər kəsin ailəyə olan sevgisi, valideyinə olan qayğısı daha da artır. İbrahimin bu hərəkəti, atasına olan sevgisi, ona olan hörməti və qocanın göstərdiyi ağıllı yol qəddar şahı belə yola gətirib murdar qərarından döndərsə, deməli, uşaqlara da düz yolda getməyə, düzgün qərarlar qəbul etməyə böyük təsir göstərəcəkdir. Aparılan tədqiqatlardan belə nəticəyə gəlinir ki, məktəblərdə müəllim şifahi xalq ədəbiyyatının tədrisi zamanı dərsi nə qədər maraqlı qurarsa, bir o qədər yüksək nəticə əldə edib məqsədinə nail olacaq. Folklor nümunələrini tədris edərkən müəllim əyani vəsaitlərdən, slaydlardan istifadə etsə, şagirdlərin mənimsəməsində daha yüksək nəticə əldə edər. Hətta müəllim şagirdlərdə elə həvəs yarada bilər ki, şagirdlər özləri həm nağıllar qura, həm əfsanələr yarada, həm də tapmacalar hazırlaya bilərlər. Təbii

⁵ http://rc32.ucoz.ru/publ/nagillar/agilli_qoca/5-1-0-156

ki, bu, uşaq təfəkkürünün məhsulu olacaq. Hazırlanan və söylənilən yeni folklor nümunələri çox mükəmməl olmayacaq, uşaq təfəkkürü, düşüncəsi orada öz əksini tapacaq. Amma uşaq bundan həm həvəsə gələcək, həm də özünə inamı artacaq və gələcəkdə yaxşı bir iş ortaya çıxara biləcək. Hətta uşaqlar özlərini nağıl qəhrəmanlarına oxşadacaq, onlarla özlərini müqayisə edəcək, nağıl qəhrəmanlarının müsbət keyfiyyətlərini özlərində əks etdirəcəklər. Əslində, bu, yaxşı keyfiyyətdir. Bu düşüncələr, özlərini nağıl qəhrəmanlarına oxşatmaları uşaqların formalaşmasına müsbət təsir edəcək. Burda şagirdlərin təfəkkürünün inkişafına təsir yenə müəllimin üzərinə düşür. Çünki bu həvəsi şagirddə müəllim yaradır. Müəllimin keçdiyi dərs elə olmalıdır ki, uşağın özünə inamı, folklorə marağı olsun. Folkloru şagirdlərə sevdirsə, onlarda maraq yaratsa, şagirdlər həvəsə gələcək və öz xeyallarında canlandırıdığı obrazları yaradacaqlar. Elə buna görə də uşaqların mənəvi zənginliyini artırmaq üçün evdə, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində, ibtidai və yuxarı siniflərdə folklorə geniş yer verilməli və bu zəngin xalq nümunələrini onlara sevdirməliyik. Çünki şifahi xalq ədəbiyyatı janrları cəmiyyətin dünyagörüşünə və təfəkkür tərzinin formalaşmasına hər zaman böyük təsir gücünü göstərir.

The narrative literature's role in the spiritual development of schools

Chinara Rzayeva

PhD in philology, senior scientific worker, ANAS Nakhchivan section.

E-mail: cinarertzayeva@yahoo.com.tr

Abstract. The article explores the importance of teaching folklore in the early grades and how modern teaching methods and techniques can be used to better master them. The article investigates the importance given to the development of folk examples in primary school, as well as ways to better use of modern methods in its teaching. The value of learning lullabies, riddles, fairy tales and other genres come in the first place in discovering the language. They also play a huge role in the development of children's world vision and logical thinking. It is given the examples of riddles from different areas, and a number of analyses were performed. The article also focuses on the role of fairy tales in increasing the spiritual strength of children and their growth as perfect individuals. Many studies have investigated the spiritual significance and educational value of fairy tales up today.

Keywords. Folklore, lullabies, stories, riddles, teachers, children.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan folkloru antologiyası. (2006). XIV kitab (Dərbənd folkloru). Bakı, Səda, 430 s.
2. Azərbaycan uşaq folkloru (mətn). (2011). Bakı, Ağrıdağ, 469 s.
3. Atalar sözləri. (2013). Bakı, Nurlan, 476 s.
4. Əliyev R. (2014). Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı (Müasir aktual problemlər). Bakı, 350 s.
5. Əsgərova A. (2011). «Oğuznamə»nin dili. Bakı, Təhsil NPM, 210 s.
6. Mustafayeva X. (2011). Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı, Elm, 292 s.
7. Naxçıvan folklor antologiyası. I cild. (2010). Naxçıvan, Əcəmi, 513 s.
8. Naxçıvan folklor antologiyası. II cild. (2011). Naxçıvan, Əcəmi, 525 s.
9. Naxçıvan folklor antologiyası. 3 cildli, II cild. (2011). Naxçıvan, Əcəmi, 496 s.
10. Nəbiyeva Ş. (2010). Ana dili tədrisi metodikasının aktual problemləri (Metodik vəsait). Bakı, ADPU, 127 s.
11. Nəbiyev A. (2000). Azərbaycan uşaq folkloru. Bakı, Elm.
12. Şifahi xalq ədəbiyyatının tədrisi məsələləri. Metodik vəsait. (2013). Bakı, ADPU, 357 s.
13. Tapmacalar. (2004). Bakı, Şərq-Qərb, 208 s.
14. <https://az.wikipedia.org/wiki/Tapmaca>
15. <http://azerlit.info/?article=4039&page=8>
16. https://az.wikiquote.org/wiki/Az%C9%99rbaycan_atalar_s%C3%B6zl%C9%99ri/S%C3%B6z_s%C3%B6hb%C9%99t_v%C9%99dan%C4%B1%C5%9F%C4%B1q
17. http://muallim.edu.az/content/?category=arxiv&issue=03&content_id=44
18. http://rc32.ucoz.ru/publ/nagillar/agilli_qoca/5-1-0-156